

Додаток 14
до Положення про організацію
освітнього процесу в Таврійському
національному університеті імені
В.І. Вернадського

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.І. ВЕРНАДСЬКОГО
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра конституційного та міжнародного права

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор інституту

О.О. Іляшко
«   »   2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

за спеціальністю

081 Право

Навчально-науковий гуманітарний інститут

Київ – 2019 рік

Робоча програма з навчальної дисципліни «Конституційне право України» складена для здобувачів вищої освіти відповідно до програми підготовки фахівців за спеціальністю 081 Право ступеня вищої освіти бакалавр, за денною та заочною формою навчання.

Розробник:

Джуська А.В. – викладач кафедри конституційного та міжнародного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, кандидат юридичних наук

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри конституційного та міжнародного права _____

Протокол №1 від 30 серпня 2019 року

Завідувач кафедри конституційного та міжнародного права _____ В.Ю. Швачка

1. Програма навчальної дисципліни

Передумови для вивчення дисципліни: програма навчальної дисципліни «Конституційне право України» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців за ступенем вищої освіти бакалавра за спеціальністю 081 Право денної форми навчання.

Конституційне право України є провідною галуззю права національної системи права, норми якої покликані охороняти права і свободи людини і громадянина. Норми конституційного права визначають баланс співвідносин влади та свободи і, у зв'язку з цим, регулюють найбільш принципово важливі, суспільні відносини, які пов'язані з організацією основ конституційного ладу, взаємовідносинами між особою та державою, порядком формування і функціонування системи органів державної влади і місцевого самоврядування.

Водночас конституційне право є однією з галузевих теоретико-правових наук. Як галузева юридична наука конституційне право вивчає норми і конституційно-правові інститути, суспільні відносини, врегульовані ними, практику реалізації норм і інститутів конституційного права, аналізує закономірності їхнього розвитку тощо. З цією метою наука покликана визначати закономірності розвитку конституційного права, формулювати практичні поради з метою вдосконалення його системності та практики.

Конституційне право є нормативною дисципліною, яка відноситься до блоку фундаментальних та професійно-орієнтованих навчальних дисциплін. Названа дисципліна передбачає опанування методології дослідження сутності і змісту конституційно-правових явищ в цілому і, зокрема, основ теорії конституції, конституційно-правового положення людини і громадянина, конституційно-правового регулювання територіальної організації держави, конституційно-правової основи організації і здійснення державної влади та організації і діяльності органів місцевого самоврядування.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право України» є:

- поняття, предмет та метод правового регулювання конституційного права та його джерела;
- теорія конституціоналізму;
- основи конституційного ладу України;
- конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні;
- конституційні основи здійснення народовладдя в Україні;
- конституційна система органів державної влади в Україні;
- конституційно-правовий статус Верховної Ради України;
- конституційно-правовий статус Президента України;
- конституційно-правовий статус органів виконавчої влади в Україні;
- конституційні засади судової влади та прокуратури в Україні;
- територіальний устрій України;
- конституційні засади місцевого самоврядування в Україні;

- конституції в зарубіжних країнах;
- форми держави в зарубіжних країнах;
- конституційні статуси людини і громадянина в зарубіжних країнах;
- органи законодавчої влади в зарубіжних країнах;
- глава держави в зарубіжних країнах;
- виконавча влада (уряд) в зарубіжних країнах;
- судова влада та конституційний контроль в зарубіжних країнах;
- муніципальні системи зарубіжних країн;
- основи конституційного права різних країн світу, зокрема США, ФРН, Франції, Італії, Іспанії, Великобританії, Японії.

Міждисциплінарні зв'язки: це юридична дисципліна, яка базується на системі наукових знань таких наук як: «Теорія держави та права», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія політичних і правових вчень», «Філософія права», «Міжнародне право», «Адміністративне право», «Права і свободи людини та громадянина», «Політологія» та ін.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Конституційне право України» є надання знань, умінь, навичок, пов'язаних з основними поняттями конституційно-правового регулювання, а саме:

а) *науково-юридична:* закласти та сформувати у здобувачів вищої освіти знання з провідної галузі національного права, її норм та інститутів, а також дати чітке уявлення щодо їх органічних зв'язків з окремими галузями права;

б) *загальноосвітня:* вивчення історичних передумов конституційного процесу в Україні і зарубіжних країнах та впливу конституційного права на всі галузі права та міжгалузеві зв'язки, вплив на державотворчі процеси в державі;

в) *виховна:* сприяти формуванню патріотизму, громадсько-політичної та правової культури майбутнього юриста.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Конституційне право України» є:

- вивчення дисципліни, що полягає у набутті здобувачами вищої освіти знань, умінь і навичок (компетенцій) ефективно реалізовувати набуті теоретичні знання на практиці, а також детальне вивчення положень Конституції держави, законів та інших нормативно-правових актів, що являються джерелами галузі конституційного права та їх вплив на суспільні відносини держави;

- вивчення дисципліни «Конституційне право України» передбачає досягнення такого кваліфікаційного рівня підготовки випускника, при якому він повинен оволодіти основними загальнокультурними та професійними компетенціями.

Очікувані результати навчання з дисципліни «Конституційне право України».

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- поняття, предмет, метод, систему та джерела конституційного права;
- історичний досвід конституційного будівництва, основи теорії конституціоналізму;
- характеристики загальних засад конституційного ладу України;
- конституційну регламентацію прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;
- характеристики конституційно-правового регулювання виборів та референдуму;
- конституційні положення організації та функціонування законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні;
- конституційно-правові основи територіального устрою України;
- конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні;
- особливості конституцій в зарубіжних країнах;
- особливості форми держави в зарубіжних країнах;
- основи правового статусу особи в зарубіжних країнах;
- інститути безпосередньої демократії в зарубіжних країнах;
- правове становище органів законодавчої влади в зарубіжних країнах;
- правовий статус глави держави в зарубіжних країнах;
- поняття та систему органів виконавчої влади в зарубіжних країнах;
- особливості судової влади та конституційного контролю в зарубіжних країнах;
- муніципальні системи зарубіжних країнах;

вміти:

- давати усні та письмові аргументовані відповіді з питань навчальної дисципліни;
- володіти конституційно-правовими поняттями і категоріями;
- використовувати знання з конституційного права в юридичній практиці;
- відслідковувати зв'язки норм конституційного права з нормами інших галузей права;
- в межах допустимого давати аналіз і тлумачення норм конституційного права;
- використовувати конституційно-правові процедури захисту прав і свобод людини і громадянина;
- обґрунтовувати конституційність і доцільність правових рішень.

На вивчення навчальної дисципліни заплановано 158 годин 5 кредитів ECTS.

Мова навчання: українська мова.

Консультативну допомогу здобувачі вищої освіти можуть отримати у науково-педагогічних працівників кафедри конституційного та міжнародного права, які безпосередньо проводять заняття або звернувшись з письмовим запитом на електронну пошту за адресою: konstkaftnu@ukr.net

Структура навчальної дисципліни

Розділ 1. Конституційне право України та його правова основа. Конституційний лад України.

Тема 1. Конституційне право – провідна галузь національного права України

Поняття, предмет, метод галузі конституційного права. Співвідношення термінів «конституційне право» і «державне право». Місце та роль конституційного права в системі національного права України.

Система галузі конституційного права. Поняття та види конституційно-правових інститутів. Конституційно-правові норми: поняття, ознаки, види та структура. Специфіка конституційно-правових норм.

Джерела галузі конституційного права України. Види джерел та їх юридична природа. Місце Конституції України та конституційних законів у системі джерел галузі конституційного права.

Поняття та види конституційно-правових відносин. Суб'єкти та об'єкти конституційно-правових відносин. Юридичні факти в конституційному праві.

Відповідальність у конституційному праві. Суб'єкти та підстави конституційно-правової відповідальності.

Поняття, предмет та система науки конституційного права. Конституційне право як навчальна дисципліна.

Тема 2. Основи вчення про конституцію

Визначення конституції та її сутність. Юридична та фактична конституція. Формальна та матеріальна конституція. Конституціоналізм, теоретичне обґрунтування необхідності функціонування конституції, предмет та функції конституції. Види конституцій.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Установчий характер конституційних положень. Місце конституції в системі національного законодавства.

Історія конституційного розвитку України. Основні етапи та напрямки новітньої конституційної реформи в Україні. Особливості прийняття Конституції України 1996 р.

Основні риси та особливості Конституції України 1996 р. Структура Основного Закону України. Юридичні властивості Конституції України. Правова охорона Конституції України.

Загальна характеристика Конституції Автономної Республіки Крим.

Значення Конституції України для розвитку української державності.

Тема 3. Основи конституційного ладу України

Поняття конституційного ладу та його співвідношення з державним ладом. Ознаки і принципи конституційного ладу України. Закріплення конституційного

ладу в Конституції України. Риси України як конституційної держави. Поняття державного ладу України та характеристика його принципів.

Гуманістичні і демократичні засади конституційного ладу України. Механізм Української держави і її основні функції. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головний обов'язок української держави.

Народ – носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні. Конституційне закріплення принципу народного суверенітету. Співвідношення народного, національного і державного суверенітету. Форми здійснення народовладдя в Україні.

Конституційне закріплення форми української держави. Україна – унітарна республіка. Основні риси республіканської форми правління. Види республік. Особливості республіканської форми правління в Україні. Характеристика державно-політичного режиму в Україні.

Конституційні принципи культурної та мовної політики Української держави. Статус української мови як державної мови. Гарантування Конституцією України вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України.

Поняття і сутність суспільного ладу. Основні принципи суспільного ладу. Система суспільного ладу.

Розділ 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні

Тема 1. Конституційно-правовий статус людини і громадянина. Громадянство України. Правове становище іноземців та осіб без громадянства. Правовий статус біженців

Конституційно-правовий статус людини і громадянина як інститут конституційного права. Поняття, структура, види та принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Поняття громадянства і належність до громадянства України. Принципи громадянства України. Набуття громадянства України. Припинення громадянства України. Органи, які вирішують питання, пов'язані з громадянством України.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні. Поняття «іноземець» та види іноземців. Правова регламентація режиму іноземців в Україні. Права, свободи і обов'язки іноземців. Депортація іноземців. Екстрадиція іноземців іноземній державі. Біженці. Особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні. Закордонні українці. Іммігранти. Право притулку в Україні.

Тема 2. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні

Конституційні права і свободи людини і громадянина. Права і свободи людини і громадянина, їх співвідношення. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина. Права людини і права громадянина. Покоління прав людини. Соціально-економічні і соціально-культурні права. Особисті права і свободи. Політичні права і свободи. Міжнародні стандарти прав і свобод людини і громадянина та їх співвідношення з національним законодавством.

Конституційні обов'язки громадян України та людини: поняття та співвідношення. Конституційний обов'язок громадян України щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів. Обов'язок не заподіювати шкоди природі, культурній спадщині, відшкодування завданих збитків. Обов'язок сплачувати податки і збори в порядку й розмірах, встановлених законом. Обов'язок неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права й свободи, честь і гідність інших людей.

Механізм реалізації, гарантії та захист прав і свобод людини та громадянина в Україні. Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Розділ 3. Форми безпосередньої демократії (прямого народовладдя)

Тема 1. Народне волевиявлення

Поняття виборів та їх соціальна функція. Види виборів. Виборче право і виборча система. Види виборчих систем. Особливість виборчої системи України.

Принципи виборчого права і їх закріплення в Конституції України. Принципи вільних виборів. Загальне, рівне і пряме виборче право. Таємне голосування. Поняття виборчого процесу. Правова регламентація стадій виборчого процесу. Призначення виборів, утворення виборчих органів і виборчих округів. Виборчі дільниці. Порядок висування та реєстрація кандидатів. Агітаційна компанія. Права кандидатів і гарантії діяльності. Порядок проведення голосування, підрахунок голосів і встановлення результатів голосування. Повторне голосування і повторні вибори.

Поняття і соціальна функція референдумів. Види референдумів. Призначення та порядок проведення референдумів. Предмет всеукраїнського референдуму. Правова регламентація питань організації референдумів та визначення їх результатів. Правові наслідки референдуму. Зміна та відміна рішень, прийнятих референдумом.

Юридична відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

Розділ 4. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні

Тема 1. Конституційна система органів державної влади в Україні

Державна влада як інститут конституційного права. Конституційно-правове регулювання питань організації і діяльності органів державної влади. Конституційні загальні засади організації і здійснення державної влади в Україні. Поняття, система і види органів державної влади в Україні.

Конституційно-правовий статус органів законодавчої, виконавчої та судової влади, Президента України та прокуратури в системі органів державної влади.

Тема 2. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України

Загальна теорія і стан парламентаризму в Україні. Місце парламентів у системі вищих органів державної влади.

Місце та роль Верховної Ради України в механізмі державної влади. Верховна Рада – єдиний орган законодавчої влади в Україні, парламент України. Парламент та його ознаки. Види парламентів. Функції Верховної Ради України.

Конституційний склад і структура Верховної Ради України. Строк повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Поняття статусу народного депутата України. Вільний депутатський мандат, несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності. Термін повноважень народного депутата України. Дострокове припинення повноважень народного депутата України. Форми діяльності народного депутата України. Права і обов'язки народного депутата України. Право депутатів на запит. Гарантії діяльності народного депутата України та механізм їх реалізації.

Компетенція (функції та повноваження) Верховної Ради України: поняття, конституційне закріплення. Законодавча компетенція. Питання, що визначаються та встановлюються виключно законами України. Бюджетна, установча та контрольна компетенція Верховної Ради України. Контрольні повноваження Верховної Ради України відносно Президента України та органів виконавчої влади.

Організація роботи Верховної Ради України. Органи та посадові особи Верховної Ради України. Порядок обрання та повноваження Голови Верховної Ради України, першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України. Комітети Верховної Ради України: порядок формування, перелік, повноваження. Тимчасові спеціальні, тимчасові слідчі комісії та спеціальна тимчасова слідча комісія Верховної Ради України. Депутатські групи та фракції у Верховній Раді України.

Порядок роботи Верховної Ради України. Чергові та позачергові сесії Верховної Ради України. Порядок скликання та проведення сесій Верховної Ради

України. Розгляд питань на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Голосування у Верховній Раді України.

Законодавчий процес та інші парламентські процедури. Стадії законодавчого процесу. Поняття законодавчої ініціативи. Суб'єкти права законодавчої ініціативи в Верховній Раді України. Попереднє обговорення законопроектів у комітетах Верховної Ради України. Порядок обговорення законопроекту на пленарних засіданнях Верховної Ради України в ході трьох читань. Прийняття законів. Промульгація законів Президентом України. Введення в дію законів та інших актів Верховної Ради України. Особливості проходження в Верховній Раді України конституційних законів.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсман): порядок призначення, повноваження, акти реагування.

Правовий статус Рахункової палати.

Тема 3. Конституційно-правовий статус Президента України

Загальна характеристика інституту президента. Юридичні форми глави держави. Становлення інституту президента в Україні. Місце та роль Президента України в механізмі державної влади. Функції Президента України.

Порядок обрання Президента України. Законодавство про вибори Президента України.

Термін повноважень Президента України. Конституційні підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України. Відставка Президента України. Неможливість виконання Президентом України своїх обов'язків за станом здоров'я. Усунення Президента України з поста в порядку імпічменту Верховною Радою України. Виконання обов'язків Президента України у разі дострокового припинення повноважень Президента України.

Компетенція Президента України. Конституційні засади взаємовідносин Президента України і Верховної Ради України та його повноваження у сфері законодавчої влади. Конституційні засади взаємовідносин Президента України з органами виконавчої влади. Повноваження Президента України у сфері зовнішніх відносин, оборони та національної безпеки.

Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.

Апарат Президента України. Адміністрація Президента України: поняття, завдання, функції, повноваження, внутрішня побудова. Система консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, створених Президентом України для здійснення своїх повноважень.

Акти Президента України.

Тема 4. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади

Поняття та зміст виконавчої влади, система її органів. Місце та роль Кабінету Міністрів України у механізмі державної влади. Поняття уряду держави та його функції.

Склад Кабінету Міністрів України. Конституційний порядок формування Кабінету Міністрів України. Компетенція Кабінету Міністрів України. Основні форми роботи Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України. Відповідальність Кабінету Міністрів України. Відставка Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади: система, порядок формування. Основні завдання та функції міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України.

Система місцевих органів виконавчої влади. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій. Порядок формування, структура, функції та повноваження місцевих державних адміністрацій. Порядок призначення та відповідальність голів місцевих державних адміністрацій. Підстави та порядок припинення повноважень голів місцевих державних адміністрацій. Військово-цивільні адміністрації, територіальні органи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Конституційні засади взаємовідносин місцевих державних адміністрацій з органами місцевого самоврядування.

Тема 5. Конституційні засади судової влади та прокуратури в Україні

Судова влада та її функції. Сучасна судова реформа в Україні.

Суди – виключні органи правосуддя в Україні. Основні засади судочинства в Україні. Система судових органів України.

Система судоустрою України. Функції і повноваження судів загальної юрисдикції. Верховний Суд: правовий статус й основні напрямки діяльності. Структура і склад Верховного Суду. Апеляційні та місцеві суди в Україні. Вищі спеціалізовані суди України: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд.

Правовий статус суддів. Вимоги до кандидатів на посаду судді України. Порядок призначення суддів. Гарантії незалежності суддів. Органи суддівського самоврядування. Апарати судів.

Вища рада правосуддя: порядок формування, склад, основні функції і повноваження.

Правовий статус прокуратури в Україні. Система і структура прокуратури. Компетенція (функції та повноваження) прокуратури. Порядок діяльності органів прокуратури. Акти органів прокуратури. Прокурорське самоврядування.

Становлення і розвиток конституційної юстиції та Конституційного Суду України. Конституційний Суд – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Конституційний склад і порядок формування Конституційного Суду України. Правовий статус судді Конституційного Суду України. Компетенція (функції та повноваження) Конституційного Суду України. Структура та організація (порядок) діяльності Конституційного Суду України. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга. Акти Конституційного Суду України.

Розділ 5. Конституційні основи територіального устрою України. Місцеве самоврядування в Україні

Тема 1. Територіальний устрій України

Поняття територіального устрою держави. Територіальний та державний устрій. Ознаки унітарних та федеративних держав. Різновиди унітарних держав. Конституційне закріплення форми державного устрою України як унітарної держави.

Автономія: поняття та види. Автономія установ і автономія колективів. Територіальна та екстериторіальна автономія колективів. Види та форми територіальної автономії. Адміністративно-територіальна, національно-територіальна і національно-державна автономія. Автономія в Україні.

Поняття та система адміністративно-територіального устрою України. Види адміністративно-територіальних одиниць.

Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України. Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим.

Конституційно-правовий статус столиці України – міста-героя Києва.

Тема 2. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні

Поняття місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування як елемент основ конституційного ладу України. Ознаки місцевого самоврядування. Наукові концепції місцевого самоврядування: громадівська теорія, державницька теорія, теорія муніципального дуалізму.

Міжнародно-правове регулювання питань місцевого самоврядування. Європейська Хартія про місцеве самоврядування.

Історія становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні. Магдебурзьке право. Реформа місцевого самоврядування в Україні.

Місцеве самоврядування за Конституцією України 1996 р. Принципи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування. Територіальна громада. Порядок формування органів місцевого самоврядування. Сільські,

селищні та міські голови: порядок обрання і статус. Сільські, селищні, міські, районні, обласні ради. Виконавчі органи сільських, селищних та міських рад. Органи самоорганізації населення. Старости.

Територіальна, матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в столиці України – місті-герої Києві.

Компетенція (функції та повноваження), акти органів місцевого самоврядування. Адміністративний, фінансовий, судовий та інші види контролю (нагляду) за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Організаційно-правові форми місцевого самоврядування в Україні.

Гарантії місцевого самоврядування в Україні.

Розділ 6. Основи теорії конституції. Держава як категорія конституційного права

Тема 1. Конституції зарубіжних країн

Конституція, її юридична сутність. Соціально-політична сутність конституції. Предмет та функції конституції. Історичні характеристики конституції та її регулятивна роль. Форма конституції. Писана, неписана, змішана конституції. Кодифікована, не кодифікована конституції. Розгорнута і не розгорнута конституції. Система (структура) конституції. Способи підготовки проекту конституції. Прийняття конституцій. Ревізія (внесення змін і перегляд) конституцій. Класифікація конституцій: в залежності від форми, за встановленою формою політико-територіального устрою, за часом дії, за політичним режимом, за формою правління, за способом внесення змін.

Тема 2. Форми держави в зарубіжних країнах

Поняття форми держави. Полікратична форма держави. Монократична форма держави. Сегментарна форма держави.

Форми правління в зарубіжних країнах. Види форм правління. Поняття та основні ознаки монархії. Абсолютна та обмежена монархія. Виборна монархія. Теократична монархія. Поняття та основні ознаки республіки. Види республіканських форм правління у зарубіжних країнах. Президентська республіка. Парламентська республіка. Змішана республіка. Особливі форми правління.

Форми державного устрою в зарубіжних країнах. Проста і складна форми державного устрою. Унітарна держава: поняття та основні ознаки. Централізована унітарна держава. Децентралізована унітарна держава. Відносно централізована унітарна держава. Адміністративно-територіальний поділ. Види автономій. Правовий статус автономій. Поняття та основні ознаки федерації. Види федерацій. Структура федерацій. Суб'єкти федерації та їх правове положення.

Розподіл компетенції між федерацією та її суб'єктами. Право сецесії. Поняття та сутність конфедерації. Регіоналістська держава.

Державний режим: поняття та класифікація. Демократичний та недемократичний режими. Характерні риси демократичного режиму. Авторитарний і тоталітарний режими. Фашистський режим. Расистський режим. Комуністичний режим. Монократичний режим.

Розділ 7. Конституційні статуси людини і громадянина.

Тема 1. Конституційні статуси людини і громадянина

Засади конституційних статусів людини і громадянина. Права людини. Класифікація прав людини. Покоління прав людини. Обов'язки людини і громадянина, їх класифікація. Система та види гарантій конституційних прав та свобод людини та громадянина (внутрішньодержавні, міжнародно-правові).

Виборче право як суб'єктивне право індивіда (громадянина). Виборче право: об'єктивне і суб'єктивне; активне і пасивне. Абсентеїзм.

Інститут громадянства. Громадянство, підданство. Способи набуття та умови припинення громадянства. Філіація. Оптація. Натуралізація. Випадки втрати громадянства. Денаціоналізація. Денатуралізація. Експатріація. Громадянство Європейського Союзу.

Особи без громадянства (аполіди чи апатриди). Біпатризм. Багатогромадянство. Іноземці: поняття та види. Інститут політичного притулку. Інститут екстрадиції (видачі).

Розділ 8. Конституційно-правовий статус органів публічної влади в зарубіжних країнах

Тема 1. Органи законодавчої влади в зарубіжних країнах

Парламент як представницький і законодавчий орган. Парламентаризм в зарубіжних країнах.

Поняття парламенту. Види парламентів в зарубіжних країнах. Побудова парламентів в зарубіжних країнах. Порядок формування палат. Комітети (комісії), парламентські фракції. Керівні органи палат. Двопалатний парламент.

Порядок роботи парламентів: сесії і загальні парламентські процедури. Законодавчий процес. Спеціальні парламентські процедури. Повноваження парламенту в зарубіжних країнах. Непарламентські форми здійснення законодавчої влади. Парламентський контроль у сфері виконавчої влади.

Правове становище члена парламенту у зарубіжних країнах. Права і обов'язки парламентарія. Парламентський імунітет та індемнітет. Відповідальність депутатів.

Тема 2. Глава держави і уряд в зарубіжних країнах

Місце і роль глави держави в державному механізмі зарубіжних країн. Конституційно-правовий статус глави держави.

Особливості конституційно-правового статусу монарха в залежності від форми правління. Повноваження монарха при різних видах монархії. Способи престолонаслідування в країнах світу.

Місце президента у системі влад в залежності від форми правління. Порядок і умови заміщення посади президента. Порядок обрання президента в країнах світу. Виборчі цензи. Термін повноважень президента. Конституційно-правовий статус президента в зарубіжних країнах. Допоміжні органи і установи при главі держави в зарубіжних країнах. Припинення повноважень президента в зарубіжних країнах. Відповідальність президента в зарубіжних країнах. Імпічмент.

Глава держави і уряд як державні інститути. Формування уряду. Організація виконавчої влади за різних форм державного правління. Політична відповідальність уряду.

Нормотворчість глави держави і уряду.

Тема 3. Судова влада в зарубіжних країнах. Конституційний контроль в зарубіжних країнах

Місце та роль суду в державному механізмі зарубіжних країн. Поняття та особливості судової влади в зарубіжних країнах. Конституційні принципи організації судової влади в зарубіжних країнах.

Система судової влади в зарубіжних країнах. Види судових органів в зарубіжних країнах. Система судів загальної юрисдикції в зарубіжних країнах. Способи формування судів. Конституційні принципи правосуддя. Конституційна юстиція: поняття та загальна характеристика. Види спеціалізованих органів конституційної юстиції. Способи формування органів конституційної юстиції. Вимоги, що висуваються до кандидатів на посаду судді Конституційного суду (ради). Повноваження Конституційного суду (ради) в зарубіжних країнах.

Моделі судових систем. Особливості англосаксонської судової системи. Особливості романо-германської судової системи. Особливості соціалістичної судової системи. Специфіка мусульманської судової системи.

Конституційно-правовий статус суддів. Вимоги до кандидата на посаду судді. Права та обов'язки суддів в зарубіжних країнах.

Система правоохоронних органів в зарубіжних країнах. Прокуратура в зарубіжних країнах. Адвокатура в зарубіжних країнах. Поліція в зарубіжних країнах. Судові виконавці в зарубіжних країнах.

Сутність конституційного контролю. Об'єкти конституційного контролю. Види конституційного контролю. Органи конституційного контролю: порядок їх формування та повноваження.

Тема 4. Муніципальні системи зарубіжних країн

Місцеве управління. Місцеве самоврядування. Головні риси та принципи місцевого управління і самоврядування. Муніципальні системи: англосаксонська, континентальна, іберійська, система рад та ін.

Порядок формування органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. Організаційно-правові форми місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.

Компетенція органів місцевого управління і самоврядування. Фінансова база органів місцевого управління і самоврядування. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.

Роділ 9. Основи конституційного права окремих країн світу

Тема 1. Основи конституційного права Сполучених Штатів Америки

Тема 2. Основи конституційного права Федеративної Республіки Німеччина та Франції

Тема 3. Основи конституційного права Італії та Іспанії

Тема 4. Основи конституційного права Великобританії та Японії

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування Показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма	заочна форма
Кількість кредитів ECTS – 10	Галузь знань	Статус дисципліни: <i>обов'язкова</i>	
	081 Право Спеціальність		
Кількість розділів – 7	081 Право	Рік підготовки	
	Спеціалізація: (назва)	1-й	2-й
Загальна кількість годин – 300			Семестр
	2-й		3-й
	Ступінь вищої освіти: бакалавр	Лекції	
		40 год.	18 год.
		Семінарські	
		58 год.	8 год.
		Вид контролю:	

		Екзамен	Екзамен

3. Структура навчальної дисципліни (тематичний план)

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	Всього	у тому числі				Всього	у тому числі			
		л	п	сем.	С. р.		л	п	сем.	С. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розділ 1. Конституційне право України та його правова основа. Конституційний лад України.										
Тема 1. Конституційне право – провідна галузь національного права України	6	2	-	4	-	4	2	-	2	-
Тема 2. Основи вчення про конституцію	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Основи конституційного ладу України	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Разом за розділом 1	14	6	-	8	-	4	2	-	2	-
Розділ 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні										
Тема 1. Конституційно-правовий статус людини і громадянина. Громадянство України. Правове становище іноземців та осіб без громадянства. Правовий статус біженців	4	2	-	2	-	2	2	-	-	-
Тема 2. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Разом за розділом 2	6	2	-	4	-	2	2	-	-	-
Розділ 3. Форми безпосередньої демократії (прямого народовладдя)										

Тема 1. Народне волевиявлення	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Разом за розділом 3	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Розділ 4. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні										
Тема 1. Конституційна система органів державної влади в Україні	2	-	-	2	-	2	2	-	-	-
Тема 2. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України	6	2	-	4	-	2	-	-	2	-
Тема 3. Конституційно-правовий статус Президента України	6	2	-	4	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади	6	2	-	4	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Конституційні засади судової влади та прокуратури в Україні	6	2	-	4	-	2	-	-	2	-
Разом за розділом 4	26	8	-	18	-	6	2	-	4	-
Розділ 5. Конституційні основи територіального устрою України. Місцеве самоврядування в Україні										
Тема 1. Територіальний устрій України	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні	6	2	-	4	-	2	2	-	-	-
Разом за розділом 5	8	2	-	6	-	2	2	-	-	-
Розділ 6. Основи теорії конституції. Держава як категорія конституційного права										
Тема 1. Конституції зарубіжних країн	4	2	-	2	-	2	2	-	-	-

Тема 2. Форми держави в зарубіжних країнах	6	2	-	4	-	4	2	-	2	-
Разом за розділом 6	10	4	-	6	-	6	4	-	2	-
Розділ 7. Конституційні статуси людини і громадянина										
Тема 1. Конституційні статуси людини і громадянина	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Разом за розділом 7	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Розділ 8. Конституційно-правовий статус органів публічної влади в зарубіжних країнах										
Тема 1. Органи законодавчої влади в зарубіжних країнах	4	2	-	2	-	2	2	-	-	-
Тема 2. Глава держави і уряд в зарубіжних країнах	6	2	-	4	-	2	2	-	-	-
Тема 3. Судова влада в зарубіжних країнах. Конституційний контроль в зарубіжних країнах	4	2	-	2	-	2	2	-	-	-
Тема 4. Муніципальні системи зарубіжних країн	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Разом за розділом 8	18	8	-	10	-	6	6	-	-	-
Розділ 9. Основи конституційного права окремих країн світу										
Тема 1. Основи конституційного права Сполучених Штатів Америки	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Основи конституційного права Федеративної Республіки Німеччина та Франції	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-

Тема 3. Основи конституційного права Італії та Іспанії	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Основи конституційного права Великобританії та Японії	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Разом за розділом 9	10	8	-	2	-	-	-	-	-	-
Усього годин	98	40		58	-	26	18	-	8	-

4. Плани семінарських занять

Розділ 1. Конституційне право України та його правова основа. Конституційний лад України.

Тема 1. Конституційне право – провідна галузь національного права України

1. Поняття, предмет та методи правового регулювання галузі конституційного права.
2. Система галузі конституційного права.
3. Поняття та система джерел конституційного права України.
4. Поняття, структура та специфіка конституційно-правових відносин.
5. Відповідальність у конституційному праві.
6. Конституційне право України як наука і навчальна дисципліна.

Тема 2. Основи вчення про Конституцію

1. Поняття та предмет конституції.
2. Види та структура конституцій.
3. Основні положення теорії конституціоналізму: сутність, функції, риси та юридичні властивості конституції. Охорона конституції.
4. Історія конституційного розвитку України.

Тема 3. Основи конституційного ладу України

1. Поняття конституційного ладу та його співвідношення з суспільним та державним ладом.
2. Закріплення загальних засад конституційного ладу в Конституції України.
3. Народний суверенітет і його співвідношення з національним і державним суверенітетом. Форми здійснення народовладдя.

4. Форма правління, територіального устрою та державно-правового режиму згідно Конституції України.

5. Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

6. Захист конституційного ладу України.

Розділ 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні

Тема 1. Конституційно-правовий статус людини і громадянина. Громадянство України. Правове становище іноземців та осіб без громадянства. Правовий статус біженців

1. Поняття та елементи конституційного правового статусу людини та громадянина.

2. Громадянство України: поняття, ознаки, принципи.

3. Належність, набуття та припинення громадянства України. Повноваження органів, організацій і посадових осіб по вирішенню питань громадянства України.

4. Поняття правового статусу іноземців та осіб без громадянства. Правове регулювання перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні.

5. Правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні.

Тема 2. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні

1. Поняття та класифікація конституційних прав та свобод людини і громадянина.

2. Міжнародні стандарти прав і свобод людини і громадянина та їх співвідношення з національним законодавством.

3. Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав та свобод людини і громадянина.

4. Конституційні обов'язки людини і громадянина. Класифікація конституційних обов'язків людини і громадянина.

Розділ 3. Форми безпосередньої демократії (прямого народовладдя)

Тема 1. Народне волевиявлення

1. Поняття і види безпосередньої демократії в Україні та їх конституційно-правове регулювання.

2. Конституційні засади виборів в Україні.

3. Конституційні основи референдумів в Україні.

Розділ 4. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні

Тема 1. Конституційна система органів державної влади в Україні

1. Державний механізм та державний апарат України.
2. Поняття, ознаки та види органів державної влади.
3. Система органів державної влади в Україні.
4. Принципи організації і діяльності державних органів України та їх закріплення в Конституції України.

Тема 2. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України

1. Верховна Рада – парламент України. Поняття та ознаки парламенту. Види парламентів.
2. Конституційний склад і структура Верховної Ради України. Строки повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.
3. Компетенція та акти Верховної Ради України.
4. Статус народного депутата України.
5. Основні форми роботи Верховної Ради України.
6. Законодавчий процес в Україні.
7. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Тема 3. Конституційно-правовий статус Президента України

1. Місце і роль Президента України в механізмі державної влади.
2. Компетенція Президента України.
3. Строк повноважень Президента України. Підстави і порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
4. Апарат та акти Президента України.

Тема 4. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади

1. Поняття, ознаки та система виконавчої влади в Україні.
2. Конституційний статус Кабінету Міністрів України.
3. Склад та порядок формування Кабінету Міністрів України. Припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
4. Компетенція та акти Кабінету Міністрів України.
5. Центральні органи виконавчої влади.
6. Місцеві органи виконавчої влади: система, порядок формування, повноваження.

Тема 5. Конституційні засади судової влади та прокуратури в Україні

1. Судова влада. Конституційні принципи та засади правосуддя.
2. Система судоустрою України.
3. Конституційний статус суддів в Україні.
4. Вища рада правосуддя: склад та компетенція.
5. Конституційні основи організації і діяльності прокуратури.
6. Конституційна юрисдикція. Місце Конституційного Суду України в механізмі державної влади.
7. Склад, порядок формування та повноваження Конституційного Суду України.
8. Процедура розгляду справ Конституційним Судом України.

Розділ 5. Конституційні основи територіального устрою України. Місцеве самоврядування в Україні

Тема 1. Територіальний устрій України

1. Поняття територіального устрою України.
2. Конституційні засади територіального устрою України.
3. Система адміністративно-територіально устрою України.

Тема 2. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні

1. Поняття, ознаки та теорії місцевого самоврядування.
2. Сфера компетенції та акти місцевого самоврядування.
4. Система місцевого самоврядування.
5. Організаційно-правові форми місцевого осамоврядування в Україні.
6. Гарантії місцевого самоврядування.

Розділ 6. Основи теорії конституції. Держава як категорія конституційного права

Тема 1. Конституції зарубіжних країн

1. Поняття конституції, її зміст та функції.
2. Форма і структура конституцій.
3. Прийняття конституцій. Ревізія (внесення змін і перегляд) конституцій.
4. Класифікація конституцій.

Тема 2. Форми держави в зарубіжних країнах

1. Поняття та види форм держави в зарубіжних країнах.
2. Форми правління в зарубіжних країнах.

3. Форми державно-територіального устрою в зарубіжних країнах.
4. Державно-правовий режим в зарубіжних країнах.

Розділ 7. Конституційні статуси людини і громадянина.

Тема 1. Конституційні статуси людини і громадянина

1. Поняття громадянства, способи набуття і втрати громадянства.
2. Правове становище іноземців, осіб без громадянства.
3. Загальна характеристика інституту прав і свобод людини і громадянина.
4. Класифікація прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.
5. Виборче право як суб'єктивне право індивіда (громадянина).
6. Гарантії здійснення прав і свобод людини і громадянина. Роль омбудсманів у захисті прав людини.

Розділ 8. Конституційно-правовий статус органів публічної влади в зарубіжних країнах

Тема 1. Органи законодавчої влади в зарубіжних країнах

1. Поняття та види парламентів в зарубіжних країнах.
2. Способи формування парламентів в зарубіжних країнах.
3. Внутрішня структура парламенту.
4. Повноваження парламенту в зарубіжних країнах.
5. Порядок роботи парламенту в зарубіжних країнах.
6. Конституційно-правовий статус парламентаря в зарубіжних країнах.
7. Особливості законотворчого процесу в країнах світу.

Тема 2. Глава держави і уряд в зарубіжних країнах

1. Місце глави держави в системі влади зарубіжних країн.
2. Особливості конституційно-правового статусу монарха.
3. Конституційно-правовий статус президента в зарубіжних країнах.
4. Відповідальність глави держави.
5. Поняття та види урядів в зарубіжних країнах.
6. Порядок формування, склад та структура уряду.
7. Компетенція уряду в зарубіжних країнах.
8. Політична відповідальність уряду.
9. Нормотворчість глави держави і уряду.

Тема 3. Судова влада в зарубіжних країнах. Конституційний контроль в зарубіжних країнах

1. Поняття та особливості судової влади в зарубіжних країнах.
2. Конституційні принципи організації судової влади в країнах світу.
3. Система судової влади в зарубіжних країнах. Види судових органів.
4. Особливості конституційно-правового статусу суддів в зарубіжних країнах.
5. Моделі судових систем.
6. Конституційний контроль в зарубіжних країнах.

Тема 4. Муніципальні системи зарубіжних країн

1. Поняття місцевого управління і самоврядування.
2. Системи місцевого управління і самоврядування.
3. Порядок формування органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.
4. Організаційно-правові форми місцевого самоврядування зарубіжних країн.
5. Компетенція і фінансова база органів місцевого управління і самоврядування зарубіжних країн.

Розділ 9. Основи конституційного права окремих країн світу

Тема 1. Основи конституційного права Сполучених Штатів Америки

Тема 2. Основи конституційного права Федеративної Республіки Німеччина та Франції

Тема 3. Основи конституційного права Італії та Іспанії

Тема 4. Основи конституційного права Великобританії та Японії

По данному розділу розглядаються наступні питання:

- 1) форма держави;
- 2) конституція держави;
- 3) вищі органи державної влади;
- 4) місцеве самоврядування і управління.

5. Теми курсових робіт:

1. Загальна характеристика конституційно-правових інститутів.
2. Суб'єкти конституційно-правових відносин.
3. Джерела конституційного права України.
4. Історія українського конституціоналізму.
5. Принципи та функції конституції, її юридичні властивості.

6. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.
7. Конституція України як особливий об'єкт охорони та захисту з боку суспільства і держави.
8. Тлумачення Конституції України.
9. Поняття конституційного ладу України та його співвідношення із засадами конституційного ладу.
10. Засади конституційного ладу України і проблеми становлення народовладдя.
11. Конституційно-правове регулювання мовних відносин в Україні.
12. Взаємодія гілок державної влади як фактор стабільності та розвитку конституційного ладу України.
13. Конституційно-правова відповідальність: проблеми застосування.
14. Система конституційних прав і свобод людини і громадянина.
15. Принципи правового статусу людини і громадянина.
16. Конституційно-правове регулювання особистих прав і свобод людини і громадянина в Україні.
17. Гарантії прав і свобод як елемент конституційно-правового статусу особи.
18. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення прав особи.
19. Поняття і принципи громадянства.
20. Порядок набуття та припинення громадянства України.
21. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні.
22. Питання вдосконалення правового статусу національних меншин.
23. Право на свободу думки і свободу масової інформації.
24. Конституційно-правове регулювання права на інформацію в Україні.
25. Правові основи взаємовідносин держави і друкованих засобів масової інформації.
26. Політичні партії як суб'єкти конституційного права України.
27. Конституційно-правовий статус народного депутата України.
28. Конституційно-правове регулювання законодавчого процесу в Україні.
29. Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в механізмі захисту прав особи.
30. Виборча система України.
31. Виборче право з виборів народних депутатів України.
32. Референдум у системі народовладдя в Україні.
33. Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в державі.
34. Конституційні засади територіального устрою України.
35. Україна як унітарна держава.
36. Державні символи України.
37. Захист суверенітету і територіальної цілісності України як базова цінність конституційного ладу.

38. Гарантії державного суверенітету України.
39. Сучасні зарубіжні конституції.
40. Основні етапи конституційного розвитку в зарубіжних країнах.
41. Правова охорона зарубіжних конституцій.
42. Інститут громадянства в зарубіжних країнах.
43. Організація та функціонування політичних партій у США, Великій Британії, ФРН.
44. Канадський федералізм і федеративний устрій Швейцарської Конфедерації: історія та сучасність.
45. Референдум у країнах Європейського Союзу (на прикладі Іспанії, Італії, Франції).
46. Парламент та уряд у країнах з парламентарними формами правління (на прикладі Великої Британії, Індії, Японії).
47. Вибори в Італії та Франції (порівняльно-правовий аналіз).
48. Місцеве управління в зарубіжних країнах.
49. Вищі органи державної влади Польщі.
50. Повноваження глави держави в сучасних республіках: порівняльно-правовий аналіз.
51. Конституція Російської Федерації.
52. Американський федералізм.
53. Регіони: досвід Італії та Іспанії.
54. Вищі органи влади Китайської Народної Республіки.
55. Організація зарубіжних парламентів (на прикладі Франції, ФРН, США, Японії).
56. Вищі органи влади Бразилії.

6. Засоби оцінювання

Основними засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

- залік;
- екзамен;
- усне та письмове опитування;
- тестовий контроль;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

7. Критерії та система оцінювання результатів навчання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
80-89	добре	B	вище середнього рівня
75-79		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
30-59	незадовільно	FX	необхідне перескладання
0-29		F	необхідне повторне вивчення курсу

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Конституція України: прийн. на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (із змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. № 30. Ст. 141.
2. Декларація про держаний суверенітет України: прийн. Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. *ВВР Української РСР*. 1990. № 3. Ст. 429.
3. Декларація прав національностей України: прийн. Верховною Радою України 1 листопада 1991 р. *Там же*. № 53. Ст. 799.
4. Акт проголошення незалежності України: прийн. Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. *Там же*. 1991. № 38. Ст. 502.
5. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 р. № 1543-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. Ст. 617.
6. Про власність: Закон України. *ВВР*. 1991. № 20. Ст. 249.
7. Про Службу безпеки України: Закон України. *ВВР*. 1992. № 27. Ст. 382.
8. Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України. *ВВР*. 1992. № 27. Ст. 325.
9. Про Прикордонні війська України: Закон України. *ВВР*. 1992. № 2. Ст. 7.

10. Про Збройні Сили України: Закон України. *ВВР*. 1992. № 9. Ст. 105.
11. Про міжнародні договори України: Закон України. *ВВР*. 1994. № 10. Ст. 45.
12. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
13. Про засади державної мовної політики: Закон України від 3 липня 2012 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 23. Ст. 218.
14. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
15. Про громадянство: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III. *ВВР*. 2001. № 13. Ст. 65.
16. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI. *ВВР*. 2012. № 19-20. Ст. 179.
17. Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2491-III. *ВВР*. 2001. № 41. Ст. 197.
18. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI. *ВВР*. 2012. № 16. Ст. 146.
19. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 р. № 2494-XII. *ВВР*. 1992. № 36. Ст. 529.
20. Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 р. (в редакції Закону від 9 лютого 2012 р. № 4381-VI). *ВВР*. 2012. № 39. Ст. 473.
21. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. С. 359.
22. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. (приєднання до Конвенції Законом України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» від 10 січня 2002 р. № 2942 -III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011
23. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 р. № 474-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
24. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 11 листопада 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 10-11. Ст. 73.
25. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.
26. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
27. Про державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 р. № 698-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.
28. Про назву, структуру і кількісний склад нового парламенту України: Закон України від 7 жовтня 1993 р. № 3488-XII. *ВВР*. 1993. № 42. Ст. 395.
29. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI. *ВВР*. 2010. № 14, № 14-15; № 16-17. Ст. 133.

30. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР. *ВВР*. 1995. № 19. Ст. 134.
31. Про статус народного депутата: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII. *ВВР*. 1993. № 3. Ст. 17.
32. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. *ВВР*. 1998. № 20. Ст. 99.
33. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII. *ВВР*. 2015. № 36. Ст. 360.
34. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
35. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
36. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
37. Про прокуратуру: Закон України від 10 жовтня 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
38. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 162.
39. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. *ВВР*. 2016. № 4. Ст. 43.
40. Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 р. *ВВР*. 1995. № 11. Ст. 69.
41. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. *ВВР*. 1996. № 47. Ст. 256.
42. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 63. Ст. 1912.
43. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. *ВВР*. 1998. № 29. Ст. 191.
44. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. *ВВР*. 1998. № 35. Ст. 237.
45. Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 2 березня 2000 р. *ВВР*. 2000. № 21. Ст. 158.
46. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1997. № 25. С. 20.
47. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001р. *ВВР*. 2001. № 48. Ст. 254.
48. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2002 р. *ВВР*. 2001. № 33. Ст. 175.
49. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV. *Офіційний вісник України*. 2002. № 31. Ст. 1453.

50. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
51. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. С. 270.
52. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
53. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
54. Права людини (основні міжнародно-правові документи): зб. док. / упоряд. Ю. К. Качуренко. Київ: Наук. думка, 1989. 248 с.
55. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / за заг. ред. проф. Олійника А. Ю. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 554 с.
56. Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студентів юрид. вузів та ф-тів; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2014. 374 с.
57. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України. К.: Логос, 2012. 369 с.
58. Державне право зарубіжних країн: навч. посібник. / В. О. Ріяка (керівник авт. кол.), В. С. Семенов, М. В. Цвік та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. К.: Юрінком Інтер, 2002. 512 с.
59. Івановська А. М. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб.: [у 2 ч.]; Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2018. Ч. 1. 2018. 591 с.
60. Івановська А. М. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб.: [у 2 ч.]; Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2018. Ч. 2. 2018. 652 с.
61. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник / за ред. Я. Ю. Кондратьєва. К.: Юрінком Інтер, 2006. 464 с.
62. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2008. 800 с.
63. Конституційне право України: навч. посіб. для підгот. до іспиту за кредит.-модул. системою навчання : навч. посіб. для студентів ВНЗ / В. О. Боняк [та ін.] ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д.: ДДУВС, 2013. 295 с.
64. Конституційне право України: навч. посіб. для студентів ВНЗ / [Р. Ф. Гринюк та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид наук, проф. Р. Ф. Гринюка]; Донец. нац. ун-т, екон.-правовий ф-т. Донецьк: ДонНУ, 2014. 281 с.
65. Конституційне право України: навч. посіб. / Ю. О. Фрицький; Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т права та суспіл. відносин. Київ: Університет «Україна», 2018. 220 с.
66. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.

67. Конституційне право України: підручник / [Алмаші М. М. та ін.; під заг. ред. Ю. М. Бисаги та Д. М. Белова]; Держ. вищ. навч. закл. «Ужгород. нац. ун-т», юрид. ф-т, каф. конституц. права та порівнял. правознавства. 7-е вид., переробл. та допов. Ужгород: Гельветика, 2013. 359 с.
68. Конституційне право України: підручник / В. І. Чушенко, І. Я. Заяць; за заг. ред. В. І. Чушенка; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Вид. 2-е, допов. і переробл. К.: Ін Юре, 2009. 547 с.
69. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В. Л. Федоренка. 4-е вид., перероб. і доопр.; передмова проф. В. М. Шаповала. К., 2012. 727 с.
70. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. / О. В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
71. Майданник О. О. Конституційне право: курс лекцій для студ. юрид. навч. закл., ф-тів та від-нь всіх форм навчання. Акад. праці, соц. відносин і туризму. К.: Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України, 2013. 363 с.
72. Орленко В. І. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. Вид. 7-е, стер. Київ: Паливода А. В. [вид.], 2013. 153, [2] с.
73. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник. 5-те вид. перероб. і доповн. К.: Ліра-К, 2014. 560 с.
74. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко; МОНУ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ; Київський ун-т права; за заг. ред. В. Ф. Погорілка. 2-ге видання, перероб., та доп. Київ: Правова єдність, 2010. 432 с.
75. Правознавство: підручник / авт. кол. Демський С. Е., Ковальський В. С., Колодій А. М. (керівник авт. кол.) та ін.; за ред. В. В. Копейчикова. 6-е вид., перепроб. та доп. К.: Юрінком Інтер, 2007. 736 с.
76. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. 120 с.
77. Совгіря О. В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.
78. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. / до 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 616 с.
79. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник / М-во освіти та науки Укр. 3-е вид. К.: Юрінком Інтер, 2006. 509 с.
80. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
81. Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Д.: ЛізуновПрес, 2012. 472 с.
82. Юринець Ю. Л. Конституційне право України: навч. посіб. Нац. авіац. ун-т. Ужгород: Бреза, 2014. 367 с.

83. Волощук О. Т. Конституційне право зарубіжних країн: навч.-метод. комплекс / О. Т. Волощук, А. З. Георгіца; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. 248 с.

84. Закоморна К.О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2014. 263 с.

85. Державне право зарубіжних країн: особлива частина: навч. посіб. / [Л. Д. Варунц та ін.]; за заг. ред. В. О. Серьогіна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2011. 292 с.

86. Державне право зарубіжних країн (у схемах): навч. посіб. / Б. В. Калиновський [та ін.]; [за заг. ред. О. Я. Лапки]; Нац. акад. внутр. справ. К.: КНТ, 2012. 526 с.

87. Закоморна К.О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2014. 263 с.

88. Коломієць Ю. М. Державне право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посіб. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2010. 211 с.

89. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. Є. Шевченко [та ін.]. Донецьк: Юго-Восток, 2013. 341 с.

90. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. 2-е вид., допов. і перероб. К.: Юрінком Інтер, 2007. 513 с.

91. Конституційне державне право зарубіжних країн. Навч. посібник / В. М. Бесчасний, О. В. Філонов, В. М. Суботін, С. М. Пашков. За заг. ред. В. М. Бесчасного. 2-ге вид. стер. К.: Знання, 2008. 467 с.

92. Конституційне право України: підручник / [Алмаші І. М. та ін.; уклад.: Коцкулич В. В., Джуган В. В.]; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», юрид. ф-т, каф. конституц. права та порівнял. правознавства. 8-е вид., перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 409 с.

93. Мартинюк Р. С. Державне (конституційне) право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посіб. Острог: Видавництво Національного ун-ту «Острозька академія», 2007. 200 с.

94. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебное пособие. Издательство «Юстицинформ», 2009. 332 с.

95. Панов А. В. Державне право зарубіжних країн: навч. посіб. Держ. вищ. навч. закл. «Ужгород. нац. ун-т», ф-т міжнар. відносин, каф. міжнар. відносин. Ужгород: Бреза А. Е., 2011. 229 с.

96. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2014. 464 с.

Додаткові:

1. M. Rosenfeld, A. Sajo. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford University Press. 92 p.

2. Баран С. О. Конституційне право людини і громадянина на відшкодування шкоди та його забезпечення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 20 с.
3. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. / [відп. ред. М. О. Баймуратов]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Юрид. думка, 2010. 653 с.
4. Батанова Н. М. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007.
5. Белобров Б. Стратегія українського державотворення: соціальні пріоритети. *Людина і політика*. 2000. № 1. С. 4–8.
6. Берназюк Я. О. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
7. Бостан С. К. Напівпарламентсько-напівпрезидентська республіка як різновид змішаної форми республіканського правління. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 1.
8. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: теоретико-правові засади: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. К., 2008. 36 с.
9. Бостан С. К., Тимченко С. М. Державне право зарубіжних країн: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.
10. Букач В. В. Конституційне право на свободу зборів, мітингів, походів та демонстрацій як об'єкт судового захисту. *Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць*. 2002. Вип. 13-14. С. 201-204.
11. Букач В. В. Механізм забезпечення конституційних політичних прав і свобод громадян : питання теорії і практики. *Науково-практичний збірник МВС України. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених*. 2002. № 12. С. 4-11.
12. Букач В. В., Олійник А. Ю. Конституційні політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: Монографія. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 172 с.
13. Веніславський Ф. Взаємодія гілок державної влади як принцип основ конституційного ладу України. *Право України*. 1998. № 1. С. 34.
14. Веніславський Ф. Правове обмеження державної влади – необхідна
15. Волощук О. Т. Відповідальність уряду у сучасних демократичних державах (політико-правовий аналіз). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 32-41.
16. Волощук О. Т. Конституційне право зарубіжних країн: навч.-метод. комплекс / О. Т. Волощук, А. З. Георгіца; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. 248 с.
17. Ворона П. В. Місцеве самоврядування в зарубіжних країнах: досвід для України: навч. посіб. для депутатів місцевих рад; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Вища шк. політ. лідера. К.: Ун-т «Україна», 2011. 209 с.

18. Гелей С. Д. Політико-правові системи світу: навч. посіб. К.: Центр навч. літ-ри, 2012. 346 с.
19. Гельфенбуйн М. Судоустройство государства Израиль. *Российская юстиция*. 2002. № 3. С. 63-65.
20. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. Чернівці: Рута, 2001. 431 с.
21. Георгіца А. З. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України*. 2009. № 11. С. 100-118.
22. Герак Р. С. Правова система Франції: загальна характеристика структури та джерел права. *Правова держава: щорічник наукових праць ін-ту держави та права ім. В. М. Корецького НАН України*. Вип. 13. К., 2002. 584 с.
23. Гецко В. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. Ужгород, 2015. 19 с.
24. Гловацький І. Ю. Адвокатура зарубіжних країн. Англія. Німеччина. Франція: навч.-практ. посібник. К.: Атіка, 2007. 587 с.
25. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенства права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу (частина третя: права людини). *Право України*. 2015. № 1. С. 13-92.
26. Головатий С. Україна – «соціальна» держава: що це? *Право України*. 2014. № 7. С. 199-233.
27. Горицька Г. В. Ісламські партії в політичних процесах країн арабського світу: автореф. дис. ... канд. політ. наук. К., 2010. 16 с.
28. Государственное право Германии / отв. ред. Б. Н. Топорнин. В 2 т. М.: ИГП РАН, 1994.
29. Грабильніков А.В. Роль органів внутрішніх справ у механізмі забезпечення права громадян брати участь в референдумах і виборах. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 2. С.197-206.
30. Грабовський С. Парадокси українського державотворення. *Розбудова держави*. 1999. № 1-6. С. 3–10.
31. Грабыльников А. В. Конституционное право Украины как отрасль права и науки: учеб. пособ. Днепропетровск: ДГУ, 1999. 48 с.
32. Гречко О. О. Принципи територіального устрою України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
33. Григоренко А. О. Конституційно-правовий статус народного депутата України і парламентаріїв Італії, Польщі та Угорщини: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 24 с.
34. Грицаєнко Л. Роль Конституційної Ради як органу конституційного контролю у державі та суспільстві Франції. *Право України*. 2005. № 5. С. 134-138.

35. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: курс лекцій. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 269 с.
36. Гуренко М. М. Зародження та становлення ідеї гарантій прав і свобод людини і громадянина у ліберальній теоретико-правовій думці: Монографія. К.: НАВСУ, 2000. 167 с.
37. Дахова І. І. Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах: монографія. Х.: Фінн, 2008. 200 с.
38. Демократія у країнах Східної Європи: конституційно-правовий вимір (Тодиківські читання): зб. наук. доп. і повідомлень IV міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів і студ. (27-28 травня 2011 р.) / [за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана]. Х.: Права людини, 2011. 336 с.
39. Древаль Ю. Д. Організація та діяльність парламентів: державно управлінський аспект: дис. ... д-ра наук з держ. упр. Х., 2011. 413 арк.
40. Дурга Дас Басу. Основы конституционного права Индии. М.: Прогресс, 1986. 661 с.
41. Енгибарян Р. В. Конституционное развитие в современном мире. Основные тенденции. М.: НОРМА, 2015. 496 с.
42. Калиновський Б. В. Конституційно-правова регламентація служби в органах місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 22. Ч. 2. Т 1. С. 146-150.
43. Калиновський Б. В. Поняття та елементи системи місцевої публічної влади в Україні як інституту конституційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 56-59. URL: <http://pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/61>
44. Калиновський Б. В. Принципи функціонування місцевої публічної влади в Україні: нормативне забезпечення та механізми реалізації. *Віче*. 2016. № 9-10. С. 37-40.
45. Калиновський Б. В. Публічна влади в адміністративно-територіальних одиницях України: сучасний стан та шляхи реформування. *Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 8. С. 72-80.
46. Калиновський Б. В. Шляхи удосконалення конституційно-правового статусу виборних органів місцевої публічної влади в Україні. *LEGEA SI VIATA* 2014. № 1 (265). С. 45-48.
47. Кириченко В. М., Куракін О. М. Порівняльне конституційне право. Модульний курс: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 256 с.
48. Китайка О. В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні та міжнародні ювенально-правові стандарти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 24 с.
49. Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 40 с.

50. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. К, 1999. 36 с.
51. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
52. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. Х.: Право, 2010. 353 с.
53. Коновалюк В. Конституція – основа правової системи держави. *Голос України*. 2001. № 113. 27 червня.
54. Конституции зарубежных государств: учебное пособие / сост. проф. В. В. Маклаков. М.: Волтерс Клувер, 2010. 565 с.
55. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник / отв. ред. проф. Б. А. Страшун. В 4 т. М.: Норма, 2001. 656 с.
56. Конституционное право государств Восточной Европы: учеб. пособие / В. П. Кириленко, Е. В. Мандрыка. Симф.: АРИАЛ, 2010. 255 с.
57. Конституционное право государств Европы: учеб. пособие для студ. юрид. вузов и ф-тов / Л. Л. Алексеева, Л. В. Андриченко, С. А. Боголюбов [и др.]. М.: Волтерс Клувер, 2005. 310 с.
58. Конституционное право зарубежных стран: учебник / А. Р. Крусян, Д. Я. Гараджаев. Х.: Изд-во «Право», 2015. 848 с.
59. Конституционное право зарубежных стран: учебник / под ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. М.: Норма, 2016. 1088 с.
60. Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. К.: Укр. правн. фундація. Вид-во «Право», 1996. 544 с.
61. Конституційне право України: темат. слов. / М-во внутр. справ України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Херсон. юрид. ін-т; [упоряд.: Галуцько В. В. та ін.; за ред. В. В. Галуцька]. Херсон: Херсон. міська друк., 2010. 131 с.
62. Конституція незалежної України: навч. посіб. / за ред. В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка, В. О. Євдокимова. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Спілка юристів України, 2000. 428 с.
63. Конституція незалежної України: навч. посіб. Кол. авт.; за ред. В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка, В. О. Євдокимова. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Спілка юристів України, 2000. 428 с.
64. Кохановський В. В. Строк повноважень глави держави в Україні та зарубіжних країнах: конституційно-порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 20 с.
65. Красникова А. Конституционная ответственность в современном украинском конституционализме. *Юридический вестник*. 2001. №2. С. 90.
66. Крошка Д. Г. Джерела конституційного права. *Юридична наука та правоохоронна діяльність*: матеріали міжвуз. наук. конф. курсантів та студентів. Дніпропетровський юридичний інститут МВС України. 2001. Вип. №1 (травень).

67. Крупчан О. Загальна характеристика змісту компетенції органів виконавчої влади. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 45-49.
68. Крупчан О. Методологія досліджень діяльності органів виконавчої влади в науці адміністративного права. *Юридична Україна*. 2013. № 9. С. 22-27.
69. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М., Веніславський В. Ф. Конституційне право України в схемах і дефініціях: навч. посіб. для студентів юридичних вузів та факультетів. Х.: Торнадо, 2003. 328 с.
70. Лексин И. В. Государственное устройство федераций в составе Европейского союза: учебное пособие. М.: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М. 2014. 272 с.
71. Лінецький С. В., Мельник М. І., Ришелюк А. М. Конституційне законодавство України (законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення). Збірник нормативних актів. У 2-х книгах. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Кн. 1. К.: Атіка, 2004. 488 с.
72. Майданник О. О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти. *Право України*. 2001. № 2. С. 92.
73. Майданник О. Парламентський контроль за функціонуванням виконавчої влади в Україні: питання теорії. *Право України*. 2010. № 5. С. 102-108.
74. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2004. 36 с.
75. Марченко В. В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії): монографія. К.: Правова єдність, 2010. 216 с.
76. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2000. 16 с.
77. Михайленко О. Правова держави Україна: реальність чи ілюзії. *Юридичний вісник України*. 2001. № 34 (25-31 серпня).
78. Михайлишин Л. Р. Системи місцевого управління зарубіжних країн: порівняльний аналіз: монографія. Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2009. 188 с.
79. Михеєнко Р. Виконавча влада і конституційні статуси Президента України та Кабінету Міністрів України. *Право України*. 2000. № 8. С. 24-28.
80. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник для вузов. 16-е изд., стер. М.: Юстицинформ. 2010. 560 с.
81. Місцеве управління в зарубіжних країнах: навч.-метод. посіб. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича; [уклад.: О. Д. Чепель, В. І. Чебан]. Чернівці: Рута, 2011. 139 с.
82. Мяловицька Н. А. Конституційно-правовий статус автономних утворень в унітарних та федеративних країнах Європи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2011. 39 с.
83. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Х., 2011. 40 с.

84. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Х.: Право, 2009. 600 с.
85. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К, 2000. 18 с.
86. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України: монографія. Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. 416 с.
87. Негодченко О. В. Загальні засади Конституційного ладу України. *Концепція реформування законодавства України*. Запоріжжя: ЗДУ, 1997. С. 3–6.
88. Негодченко О. В. Конституція України та її розвиток. Навчальний посібник. Запоріжжя: ЗДУ, 1997. 22 с.
89. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 19 с.
90. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін. Навч. посібник / О. В. Філонов, В. М. Суботін, В. В. Пашутін, І. Я. Тодоров. 2-ге вид., випр. К.: Знання. 2008. 215 с.
передумова стабільності конституційного ладу. *Право України*. 2010. № 6. С. 108–116.
91. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2017. 21 с.
92. Плекан Ю. В. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та Галицького крайового сейму (1848-1918): довідник. Івано-Франківськ: Третьяк І. Я. [вид.], 2012. 138 с.
93. Повяляева М. Інститути конституційного права України: поняття. Ознаки та критерії розмежування. *Право України*. 2000. № 5. С. 20–24.
94. Погорілко В., Федоренко В. Поняття, ознаки, види та структура конституційно-правових норм. *Право України*. 2001. № 11. С. 9.
95. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
96. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. С. Головін. К.: Логос, 2012. 369 с.
97. Правові системи сучасності: навч. посібник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. 492 с.
98. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика / відп. ред. В. Ф. Погорілко: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2-3. 652 с.
99. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Вип. 4. Конституційне гуманітарне право / [Н. В. Аніщук та ін.]; за заг. ред.: А. Р. Крусян, д-ра юрид. наук, проф., А. А. Єзерова, канд. юрид. наук, доц.; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Громад. центр прав. ініціатив. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 521, [2] с.

100. Резніченко С. В. Договір як джерело конституційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 1999. 19 с.
101. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: посібник. Ужгород. нац. ун-т. Юрид. ф-т, НДІ порівнял. публ. права та міжнар. права. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
102. Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні: (авт. спецкурс): навч.-метод. посіб. Харків; Київ: Логос, 2018. 91, [4] с.
103. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182, [1] с.
104. Скомороха В. Захист прав і свобод людини Конституційним Судом України в контексті і практики Європейського Суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. №2. С. 40.
105. Словська І. Механізм захисту прав людини – основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму. *Право України*. 2001. № 9. С. 15-18.
106. Слюсаренко А. П., Томенко М. В. Історія української конституції. К.: Знання, 1993. 191 с.
107. Совгиря О. В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.
108. Совгиря О. В. Позапарламентська відповідальність Кабінету Міністрів України: сучасний стан та перспективи правового регулювання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 38-44.
109. Стецюк П. Б. Основи теорії Конституції та конституціоналізму. Частина перша. Посібник для студентів. Львів: Астролябія, 2003. 232 с.
110. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. / В. С. Ковальський (керівник авт. колективу), В. Т. Білоус, С. Е. Демський та ін.; відп. ред. Я. Кондратьєв. К.: Юрінком Інтер, 2002. 320 с.
111. Теліпка В. Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 568 с.
112. Тодика Ю. М. Конституційні засади формування правової культури: монографія. Х.: РАЙДЕР, 2001. 160 с.
113. Федоренко В. Л. Методологія сучасних конституційно-правових досліджень в Україні: наук. доповідь. НАПрН України, Київський регіональний центр. К., 2015. 64 с.
114. Федоренко В. Поняття системи конституційного права України. *Право України*. 2000. №7. С. 9–13.
115. Хальота А. І. Акти Центральної виборчої комісії в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 44-47. URL: http://pap.in.ua/8_2014/12.pdf.

116. Хальота А. І. Реалізація конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-2. Т.1. С. 102-106.

117. Хальота А. Класифікація конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2001. № 1. С.55-58.

118. Червяцова А. «Позитивний» аспект конституційної відповідальності: визначення змісту. *Право України*. 2000. №13. С. 97.

119. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: учебник. М.: Норма, 2015. 528 с.

120. Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив. *Право України*. 2009. № 7. С. 88-95.

121. Шаповал В. Конституція України як нормативно-правовий акт (теоретичні проблеми кваліфікації). *Право України*. 1997. № 10. С. 3.

122. Шаповал В. Конституція як форма (джерело) конституційного права України (питання теорії). *Право України*. 1999. № 6. С. 5.

123. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм: монографія. К. : Юридична фірма «Салком», Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

124. Шаповал В. Суб'єкти конституційного права України: постановка проблеми теоретичного визначення. *Право України*. 2000. №8. С. 21–23.

125. Шаповал В. Теоретичні проблеми реалізації норм Конституції. *Право України*. 1997. № 6. С. 3.

126. Шемшученко Ю. Конституція України і права людини. *Право України*. 2001. № 8. С. 13.

127. Яковюк І. Про обсяг поняття «соціальна держава» (на основі порівняльного аналізу моделей ФРН і України). *Право України*. 1998. № 11. С. 26.

Інформаційні ресурси:

1. <http://rada.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://kmu.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
3. <http://president.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Президента України.
4. <http://ccu.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.

9. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття, предмет та методи правового регулювання галузі конституційного права.
2. Система галузі конституційного права.
3. Поняття та система джерел конституційного права України.
4. Поняття, структура та специфіка конституційно-правових відносин.
5. Відповідальність у конституційному праві.
6. Конституційне право України як наука і навчальна дисципліна.

7. Поняття та предмет конституції.
8. Види та структура конституцій.
9. Основні положення теорії конституціоналізму: сутність, функції, риси та юридичні властивості конституції. Охорона конституції.
10. Історія конституційного розвитку України.
11. Поняття конституційного ладу та його співвідношення з суспільним та державним ладом.
12. Закріплення загальних засад конституційного ладу в Конституції України.
13. Народний суверенітет і його співвідношення з національним і державним суверенітетом. Форми здійснення народовладдя.
14. Форма правління, територіального устрою та державно-правового режиму згідно Конституції України.
15. Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.
16. Захист конституційного ладу України.
17. Поняття та види правових статусів людини і громадянина. Поняття та елементи конституційного правового статусу людини та громадянина.
18. Громадянство України: поняття, ознаки, принципи.
19. Належність, набуття та припинення громадянства України. Повноваження органів, організацій і посадових осіб по вирішенню питань громадянства України.
20. Поняття правового статусу іноземців та осіб без громадянства. Правове регулювання перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні.
21. Правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні.
22. Поняття та класифікація конституційних прав та свобод людини і громадянина.
23. Міжнародні стандарти прав і свобод людини і громадянина та їх співвідношення з національним законодавством.
24. Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав та свобод людини і громадянина.
25. Конституційні обов'язки людини і громадянина. Класифікація конституційних обов'язків людини і громадянина.
26. Поняття і види безпосередньої демократії в Україні та їх конституційно-правове регулювання.
27. Конституційні засади виборів в Україні.
28. Конституційні основи референдумів в Україні.
29. Державний механізм та державний апарат України.
30. Поняття, ознаки та види органів державної влади.
31. Система органів державної влади в Україні.
32. Принципи організації і діяльності державних органів України та їх закріплення в Конституції України.

33. Верховна Рада – парламент України. Поняття та ознаки парламенту. Види парламентів.
34. Чисельний склад та структура Верховної Ради України. Строки повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.
35. Компетенція та акти Верховної Ради України.
36. Статус народного депутата України.
37. Сесія Верховної Ради України. Розгляд питань на пленарних засіданнях Верховної Ради України.
38. Комітети і комісії Верховної Ради України: склад, порядок формування, функції та повноваження.
39. Депутатські групи (фракції), позафракційні депутатські об'єднання, Погоджувальна рада депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України.
40. Посадові особи Верховної Ради України.
41. Поняття та стадії законодавчого процесу. Особливості проходження конституційних законів.
42. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: функції та повноваження.
43. Місце і роль Президента України в механізмі державної влади.
44. Компетенція Президента України.
45. Строк повноважень Президента України. Конституція України про підстави і порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
46. Апарат та акти Президента України.
47. Поняття, ознаки та система виконавчої влади в Україні.
48. Конституційний статус Кабінету Міністрів України.
49. Склад та порядок формування Кабінету Міністрів України. Припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
50. Компетенція та акти Кабінету Міністрів України.
51. Центральні органи виконавчої влади.
52. Місцеві органи виконавчої влади: система, порядок формування, повноваження.
53. Судова влада. Конституційні принципи та засади правосуддя.
54. Система судоустрою України.
55. Конституційний статус суддів в Україні.
56. Вища рада правосуддя: склад та компетенція.
57. Конституційні основи організації і діяльності прокуратури.
58. Конституційна юрисдикція. Місце Конституційного Суду України в механізмі державної влади.
59. Склад, порядок формування та повноваження Конституційного Суду України.
60. Процедура розгляду справ Конституційним Судом України.
61. Поняття територіального устрою України.

62. Конституційні засади територіального устрою України.
  63. Система адміністративно-територіально устрою України.
  64. Поняття, ознаки та теорії місцевого самоврядування.
  65. Територіальна, матеріальна, фінансова, організаційна та правова основи місцевого самоврядування.
  66. Сфера компетенції та акти місцевого самоврядування.
  67. Система місцевого самоврядування.
  68. Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування.
- Форми безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою.
69. Місцеві ради – представницький орган місцевого самоврядування.
  70. Правовий статус сільського, селищного, міського голови в системі місцевого самоврядування. Статус старости.
  71. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради в системі місцевого самоврядування.
  72. Органи самоорганізації населення.
  73. Гарантії місцевого самоврядування.
  74. Конституції в зарубіжних країнах.
  75. Поняття та види форм держави в зарубіжних країнах.
  76. Форми правління в зарубіжних країнах.
  77. Форми державно-територіального устрою в зарубіжних країнах.
  78. Державно-правовий режим в зарубіжних країнах. Поняття громадянства, способи набуття і втрати громадянства.
  79. Правове становище іноземців, осіб без громадянства.
  80. Загальна характеристика інституту прав і свобод людини і громадянина.
  81. Роль омбудсманів у захисті прав людини.
  82. Поняття та види парламентів в зарубіжних країнах.
  83. Особливості конституційно-правового статусу монарха.
  84. Конституційно-правовий статус президента в зарубіжних країнах.
  85. Поняття та види урядів в зарубіжних країнах.
  86. Конституційний контроль в зарубіжних країнах.
  87. Муніципальні системи зарубіжних країн.